Menas Literatūra Mokslas

2005 BALANDŽIO 30 d. DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS Nr. 85 (18)

Dialogai: dabar ir mūsų meilės valandą

VIRGINIJA MAJOROVIENĖ

Retas menininkas gali džiaugtis tokiu kūrybiniu derlingumu, kaip teatro ir kino režisierius, rašytojas **Vytautas V. Landsbergis.** Dviejų sūnų ir trijų dukrelių tėtis, 43–ejų metų dviejų anūkų senelis, praėjusiais metais sukūrė keturis filmus, išleido ketvirtą eilėraščių knygą *Lunatikų dainos*, penktą pasakų vaikams knygą *Pelytė Zita* bei dviejų dalių muzikos albumą „Kaimiečių" mantros". Prieš porą metų sostinės šurmulį iškeitęs į provincijos ramybę, darštusis kūrėjas su šeima grįžo į Vilnių.

– Iš Jūsų „Niujorko dienoraščių" dialogo: „Kokia bus kita mūsų vystymosi pakopa? Arūnas renkasi Naująją Zelandiją, aš – Anykščius". Kur Jūsų namai dabar? Širdyje, gal ne pagal pasą.

– Nežinau net ką atsakyti. Ketinau negrįžti, išvažiuoti į provinciją visam laikui, bet mūsų vaikai – ypač penkiolikmetis Jonas nelabai ten pritapo. Matyt, ne visada augalų persodinimas būna konstruktyvus. Teko ieškoti kompromiso – parvykti į Vilnių ir leisti vaikus į mokyklas, kurias lankė anksčiau. Psichologinės brandos problemos verčia reaguoti, negali per jėgą laužyti paauglių, kad jie nejaukiai jaustųsi. Tačiau nesiruošiam trauktis iš Anykščių. Ten lieka kūrybinė, savaitgalinė bei vasaros rezidencija. Vyresnei Elenai ir mažosioms – šešerių Julijai ir ketverių Severijai, ten buvo labai gerai. Graži gamta, ramybė, draugiški žmonės. Vietos bendruomenė gerai mus priėmė (mano mama iš Anykščių, seneliai, mes ten nesijautėme svetimi). Tačiau ir manęs Vilniuje jau laukė kiti darbai – spektakliai, filmai, Jono Meko kino centras...

– Laikas provincijoje Jums buvo itin kūrybiškas. Ar ten mūzos lengviau plevena?

– Ten visai kitas laiko išmatavimas. Patariu: „Jei norite ilgai gyventi, važiuokite į Anykščius, nes Vilniaus ir provincijos diena – skirtingos". Sostinėje niekam nėra laiko – vos spėji elementarius darbus atlikti, o ten nuveiki daug ir dar gali atsidėti dvasiniams ieškojimams.

– Muzikos albumas nustebino: kuriate ne tik žodžius ir muziką, puikiai dainuojate, grodamas gitara. Beje, Jums pritaria ne vien tradiciniais instrumentais – kanklėmis, smuiku, akordeonu, bet ir sitara, tampura, tabla...

– Kompaktinę plokštelę Šiaulių dramos teatre įrašiau tarsi atsitiktinai. Prieš repeticijas bemaž visada su aktoriais dainuojame liaudies dainas – tai būdas susijungti į bendrą aurą, pasiekti kūrybinės būsenos. Repetuojant spektaklį „Daktaras ir Mangaryta", garso režisierius Virgis Jasiūnas pasiūlė pabandyti tas dainas įrašyti studijoje. Sakoma, įleisk kiaulę į bažnyčią – ant altoriaus užlips. Pradėjome dainuoti, eksperimentuoti, įrašinėti balsą ant balso... Dalykas užkrečiantis – dabar su žmona Ramune baigiam įrašinėti jau antrąjį CD, kuriame bus nemažai meilės dainų, žiauriųjų romansų... Gal net ir vadinsis jis kaip nors šiurpiai, pvz., – „Žiauriai gražūs romansai"...

– Labai įvairiai save atrandat...

– Žinot, kaip būna su vaikais? Žaidžia smėlio dėžėje, pabosta, sako: „Na, dabar einam slėpynių". Pažaidę slėpynių, sėda piešti. Aš – lygiai taip pat. Matau, kad iš vaikų galima labai daug išmokti. Apsiribodamas kokia nors meno rūšim, besigilindamas į vieną sritį galbūt kaip ta tyli kiaulė išknistum gilią šaknį. Bet nesu tyli kiaulė, man patinka daug šaknelių visokių paragauti. Vėliau pamatai, kaip literatūra praturtina teatrą, teatras – kiną, muzika – kitus dalykus. O poezijos rašymas yra tam tikra psichologija, bandymas savo mintis, vaizdinius susisteminti, sukoncentruoti. Tai tarsi koncentruotos sultys, kurias paskui gali „skiesti" ir iš jų kurti filmus arba pjeses rašyti...

***– Angelų pasakos, Obuolių pasakos, Rudnosiuko istorijos, Arklio Dominyko meilė, Pelytė Zita* – nuostabios jūsų pasakos vaikams (dvi jų iliustruotos puikiais Sigutės Ach piešiniais, kitas iliustravo Marijus Jonutis) labai perkamos. Kaip jos gimė? Sėdėjote su savo žaviomis dukrytėmis, pasakojote joms linksmas, pamokančias istorijas ir jas užrašėte?**

– Nėra taip romantiška. Niekad neužrašinėju tų pasakų, kurias seku vaikui į ausį. Galėtum įjungti diktofoną, bet jauti, kad pažeisi sakralumą, tvyrantį tarp tavęs ir mažųjų vakare, prieblandoje. Kitas dalykas, kad, stebėdamas savo vaikus, suvokiu tam tikras psichologines problemas, būdingas jų amžiui. Kaip tėvas, bandau jas spręsti ir kartais suprantu, kad ištartas žodis ne visada turi galios. Rašytas žodis – tai tarsi šaltas, mažiau emocingas faktas. Dažnai vyresniems vaikams parašau laišką. Jei nesutariame ar konfliktuojame, aiškindamas gali įsikarščiuoti, ne tą žodį pasakyti. Laiškas – neutrali forma. Lygiai tas pats yra knyga. Kai pamatau, kad vaikas apimtas kokių nors nesuprantamų baimių, kad jam šitam pasauly yra dar labai nedrąsu, rašau *Pelytę Zitą*. Tikiu, jog mažasis skaitydamas atpažins kai kurias savo gyvenimo situacijas ir mokysis savarankiškai įveikti negandas, baimes. (Be to, čia yra savotiškas Trojos arklys – juk, kol vaikas mažas, jam pasakas dažniausiai garsiai skaito tėvai. Norom nenorom ir jie turės priimti tą informaciją, t.y. – bus prariję tą pasakos slieką.) Kitas ne mažiau svarbus knygelių vaikams tikslas – humoras. Jo nuolat tenka mokytis pačiam ir vaikus skatinti juokauti, kalbėti nesąmones, žaisti žodžių prasmėmis, kurti kalambūrus, kad nebūtume liūdniausia Europos tauta...

– Saviraiškos būdų įvairumas, kūrybinis blaškymasis kartais išbalansuoja, nuveda nežinia kur. Ar niekada nepakimbate ore?

– Pakimbu. Vienas iš mano dvasios mokytojų, autoritetų yra Vilius Orvidas. Kurdamas apie jį filmą, analizavau paliktas Viliaus mintis. Vilius daug kalbėjo apie tai, kaip reikia išgirsti save, savo vidų. Neprieštarauti tam, ką nori daryti tavo širdis. Daug nelaimingų žmonių tokiais tampa dėl neteisingai pasirinkto kelio. Vaikas, tarkim, norėjo būti dailininkas, bet tėvai per jėgą nukreipė kitur. Paskui jis dirba banke, bet geria alkoholį ir raminamuosius, nes širdis nesidžiaugia... Toks personažas yra Antanas Žmogelis knygoje *Pelytė Zita*.

– Apdovanotasis? Ženklas iš aukščiau? Ar daug naštų tai užkrauna?

– Pratinuosi nebekreipti dėmesio į tai, ką kiti mano, sako. Įtikti publikai, atliepti jos skonį – masinės kultūros rūpestis. Man tarsi užtenka savęs paties. Smagu sau kurti, sau dainas dainuoti. O jeigu tai dar patinka mano žmonai, vaikams bei keliems bičiuliams – tai išvis fantastika... Tada esu kūrybiškai jau realizavęsis. Gal tai savęs ieškojimas per meną, bandymas kai ką suprasti, išgryninti? Tačiau kai kuri filmą ar spektaklį, rūpi ir auditorija. Ne tam, kad pataikautum, o tam, kad pasidalytum aukštesne išmintim, kurią pavyko patirti, išgyventi, studijuojant, domintis, pavyzdžiui, Vilium Orvidu, Stasiu Lozoraičiu, Jonu Meku ar Nijolės Miliauskaitės poezija. Jie tampa tarsi kurio nors kūrybinio etapo mokytojais, per juos ateina aukštesni kodai, principai, sąmonės praplėtimas. Orvidas, tarkim, išlaisvino mane iš susireikšminusio menininko mito, kad esi čia, atseit, labai svarbus. Jis paprastai sakė: „Aš tenoriu būti geras instrumentas Dievo rankose. Turiu būti švarus, kad Dievas kuo gražesnius dalykus sukurtų. Aš prieš Dievą atsiskaitau, ne prieš žmones". Jis nekalbėjo apie save, kaip apie menininką... Šis principas nėra naujas. Viduramžių kūrėjai taip pat savęs nelaikė menininkais. Jie teigė: „Mes esam Dievo amatininkai".

– Kas Jus išmokė priimti save tokį, koks esate?

– Man labai didelė mokykla buvo Gruzijoje, kai Tbilisio teatro institute studijavau kino režisūrą. (Teatro režisūrą Vytautas studijavo ir Anglijoje – aut.) Ten pastebėjau vieną keistą dalyką, kuris diametraliai skiriasi nuo Lietuvos. Teatro ir kino menas Gruzijoje klesti visų pirma todėl, kad čia žmonės džiaugiasi vieni kitais, neteisia kitų ir nebijo būti savimi. Keistuolis, kitoks nei kiti čia yra didžiausia vertybė, kiekvienas kaimas didžiuojasi kokiu nors savo ypatingu, įdomiu žmogumi. Pas mus dažniau – jei netelpi į šabloną, rėmą, sulauki paniekos. O juk nieko nėra, kad Dievui negražu būtų.

– Dažnai būnate pavargęs?

– Be abejo, tenka labai daug dirbti, suktis, kad kaip nors šeimą išlaikytum. Ir straipsniai, ir knygos, ir Jono Meko kino centro projektai, scenarijai, pjesės, ir knygos vaikams... Tačiau kai esi savo rogėse, tai dirbdamas tik džiaugiesi. Kartais net pavydžiu sau darbo su „Keistuolių" teatro aktoriais. Mąstau: „Kaip man čia gerai, koks aš laimingas!" Kurdamas prie stalo, esi vienas, tada svarbu teisingas santykis su savim, nes tada tik pats sau esi partneris. O teatre labai svarbu dvasinis bendrumas su kolektyvu. Tai panašu į meilę – turi būti simpatija, jaudulys, net koketavimas. Galima, aišku, eiti prieš aktorius ir su pagaliu, bet tada jau bus ne meilė, prievartavimas... Pastebėjau, kad bene rimčiausiai savo profesiją vertina tie aktoriai, kurie visą laiką dirbo vaikams. Jie niekad į repeticiją neateis pagirioti, pikti. Be to, vaikai neleidžia susirgti žvaigždžių liga. Puikybė – didelė Dievo bausmė. Vaikiškosios sielos turėtų ypatingai vienytis. Yra pasakyta: „Būkite kaip vaikai. Tik tie, kurie bus kaip vaikai, pateks į karalystę". Dievas juokingai surėdė, kad į senatvę pradedame suvaikėti – daromės žiopli, užuomaršos, bet ir brandos amžiuje reikia savyje puoselėti vaiką.

Nukelta į 2 psl.

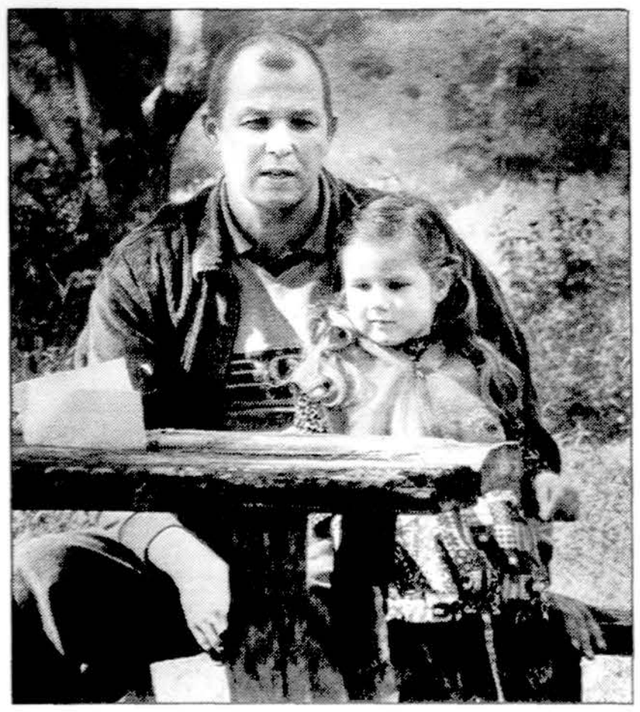

Vytautas V. Landsbergis su dukrele Anykščiuose.

VYTAUTAS V. LANDSBERGIS

NEŽINIUKO KLAUSIMAI

I

aš nežinau
kodėl karuose yra nužudomi kareiviai
kodėl yra prievartaujami vaikai ir moterys
kodėl tarpuvartėse sutemus yra apiplėšinėjami praeiviai
kodėl žmogus negalintis atleist savo artimui tolimui sau pačiam
suserga vėžiu patenka avarijon kodėl trenkia žaibas
į vaiką su tėvais atostogaujantį prie ežero kodėl
Kristus privalo būti nukryžiuotas kodėl yra tyčiojamasi
iš kitaip galvojančio gyvenančio kitaip svajojančio žmogaus
aš nežinau kodėl niekas neatsako į mano klausimus
kodėl sužinojęs atsakymą aš tuoj pat sužinau jo paneigimą

II

bet lygiai taip pat aš nežinau kodėl
skleidžiasi medžių pumpurai pavasarį
kodėl žmonės mylisi gimdo vaikus garbina
mylimuosius, pinigus, dievus, jėgą, save
kodėl jie būna neištikimi savo išrinktiesiems
mylimiesiems, pinigams, dievams, jėgai, sau
kas yra sąžinė kaip ji veikia mano poelgius eilėraščius
mano kambary augančius augalus, už lango
lesyklėlėn atskrendančias zyles ir žvirblius
kodėl kėkštas turi raibas žydras plunksneles pasparniuos
gal tame yra aukštoji matematika fizika
astrologija išlikti numirti atsidūsėti suprasti
kad nieko taip ir nesupratęs išeisi iš proto iš kūno
sugrįši į įsčias kur viskas tikiuos buvo yra ir bus
savaime suprantama akivaizdu ir teisinga

GERVĖ

jau gervė atskrido man angelas sako
ant vienos kojos ji tupi upės vidury
ji laukia jūsų karaliau (kas ji –klausiu pabudęs)
tai jogų karalienė keliuos iš koplyčios narvelio
sulaužytom kojom mintim ironizuoju na koks aš karalius
nejuokinkit svieto nevykęs pinokis nebent
o jie vis kartoja tu jos nepažįsti – jie veda per vandenį
klaupkis peršuosi gervei parpuolęs: paimk mano perštinčią širdį
atleisk man puikioji buvau komjaunuolis melavau
buvau girtuoklis neištikimas ne tik savo moterims Dievuliui bet
kas skaudžiausia ir sau, o gervei nerūpi kas buvo kas bus
pasukusi galvą ji sako žiūrėk tenai melduose
jaunuolis iš meilės nušoko nuo tilto nuo proto
lietutis tik krenta: tyla anei riksmo nei liūdesio jokio
tokie tad vaikeli šiandien sakramentai lik sveikas
atsisuku, o gervė nuskridus virš upės pakilus pamojo
suklykus ištirpo taip puikiai viską atlikus
sudie išrinktoji
šiandien prasidėjusios vasaros
rojuj...

ELGETOS PAŠLOVINIMAS

prie bažnyčios vartų stovi žmogelis ir elgiasi:
berods
šitaip raše Sirvydas savo trijų kalbų žodyne: iš kur
šitas elgeta ir ką jis čia elgiasi malonių prašydamas
pabusk su mumis mes keičiame formas – undines bildukai
vaidilos pranciškus sai baba ir orvidas: sudegintų
šventų ąžuolynų
išniekintų šventyklų smalkiai įsigeria į atmintį ir
kas išmels atleidimą
Kryžiuočių išprievartautoms vaidilutėms kas atliks
atgailą už prostitutes įdarbintas per prievartą
kas išmokys elgtis iš naujo (elgeta sako)
atiduok ką turi lipk
per savo merdintį kūną išgirsi Perkūną ir Kristų ir
Budą ir medžių šlamesį ir krintančio akmens sustojusią
širdį – čia baigiasi laikas laikinas
kai Orvidas paliko mus buvo vasaros pabaiga – tada ir prasidėjo
amžinybė ir niekas nebeišmėžia tvartų kur tu herakli
kur jus vaidilos
pranciškus pavirtęs elgeta buda šypsosi Sibiro
barakuose sėdi lotoso
kalėjime
tik pažvelk koks bardakas ir kas išmokys jus elgtis: gražiai
išmintingai prisimint nusižemint įsileisti
į širdį Dievulį
ištiesti ranką lyg elgetai pašlovinti Duodantį
(protingas ne tas kuris kalba
o tas kuris elgiasi)

GEGUŽĖS RYTO FOTOGRAFIJA

aš gyvenu kažkur tarp tezės ir antitezės
tarp sielos ir kūno tarp mirties ir prisikėlimo
tarp meilės ir neapykantos: tai mano trečias kelias
mano trečiasis būvis trečias brolis trečias aš: sėdžiu mašinoje
žiūrėdamas pro atvirą langą į sodą, praskrido dagilis
nutūpė žydinčioj vyšnioj, naktį palijo lietus, prasikalė žolė
pasodinta prieš porą savaičių, nuvežiau vaikus į mokyklą
prieš tai nubėgom išsimaudėm Šventojoj: kokia trapi
ši fotografija: nenoriu dar lipt iš mašinos ir eit į namus
kur miega mano mažos karalaitės ir jų mama
išdykusi mano karalienė, kur rąžosi Siamo katytė
vardu Božena: nenorėjau jų žadinti tegu
dar sapnuoja tegu dar ilsisi
man keturiasdešimt du

ĮŠIRDĘS VARPININKAS

lipsiu lipsiu aš į aukštą bokštą bokštą
apkabinsiu apkabinsiu žalvarinį varpą
prisiminsiu prisiminsiu tavo plaukus plaukus
suskambės lengvai širdis nurimus rimus

TURINYS

Dialogai su Vytautu V. Landsbergiu.

Užrašai iš provincijos: Čiurlionis Kalifornijoje.

Supyniau šokio marga juostą.

Leidiniai.

Dialogai: dabar ir mūsų meilės valandą

Atkelta iš 1 psl.

Paišyti vakare namo parėjus, išlėkti su mažaisiais į kiemą sniego karą sulošt... Tada ir vaikai gerbs. Man labai gražiai pasakė Severija, mano mokytoja (jauniausia ketverių metų dukra): „Tėveli, kai tu būsi jau mažas, aš tave nusivesiu į vaikų darželį". Supratau, kad dar neužaugau iki reikiamo lygio...

– Savo kino ir video studiją pavadinome „A propos". Kodėl? Ar stengiatės savo gyvenime nieko per daug nesureikšminti?

– Stengiuosi žaisti, džiaugtis gyvenimu. Mėginu atsipalaiduoti ir siausti. Kartais stebiu režisierius, kurie dešimties minučių filmą kuria dvejus metus, ir žaviuosi. Man paprastai poros savaičių, na – mėnesio tam užtenka. Vienas mano mokytojų ir bičiulių Jonas Mekas savo dzen budistine filosofija mokė, kad į nieką nereikia per daug rimtai žiūrėti. Ar tai būtų mirties, ar gyvenimo klausimas. Esam dulkės, viskas laikina. Jei gali tau skirtą laiką praleisti su džiaugsmu – šaunu. Savęs kankinimo filosofija – Lietuvoje populiarus žanras, bet man norisi pateikti kuo daugiau „žaidimo" filosofijos.

– Sukūrėte 27 filmus. Ar nepasigendate didesnio dėmesio savo kūrybai?

– Daugiausia kuriu sau, draugams, savo vaikams, nemoku, ir pernelyg nesistengiu to išreklamuoti. Daug filmų guli dar neparodyti per LRT, nes nacionalinės televizijos vadovų dokumentika kažkodėl nelabai domina. Ypač gaila filmo „Verdenė" apie a+a poetę Nijolę Miliauskaitę – jis guli stalčiuje, taip pat filmas apie Meką „Niujorkas mano šuo", apie G. Kanovičių „Iš niekur į niekur", A. Marcinkevičiūtės filmas apie R. Granauską „Raudonu ant balto"... O knygelės tai pačios suranda kelią pas skaitytojus. Paleidžiu, ir tarsi nebe mano rūpestis, kaip jos plinta.

– Jūsų kūrybos pradžia – universitetas, eilėraščiai. Esate išleidęs eilėraščių knygas *Pasakojimai apie namus, Tik sapnininkas, Lunatikų dainos, Pasakos nepasakos.* Iš ko eilėraštis gimsta dabar?

– Labai skirtinga prigimtis poezijos ir vaikiškos knygos, teatro. Poezija – tarsi atviras dienoraštis. Dažniausiai remiesi į savo patirtį, į dalykus, kurie kamuoja. Apsinuogini. Nežinau, ar visada reikia tas eiles spausdinti, ar geriau tik turėti sau. Nes jose viskas – ir meditacija, ir negatyvios informacijos sudeginimas, ir šviesos atpažinimo džiaugsmas. Aš nežinau, ar tai literatūra. Gal psichoterapija. Gal kada prieisiu prie vien džiaugsmingų eilių, kai visas skausmas bus išrašytas, išmestas, sudegintas. O gal kai žmogus pasiekia visišką ramybę, jam nebereikia net ir kurti.

– Apie meilę kalbate be isterijos ir skausmo. Ar meilė yra Jus paskatinusi kūrybai?

– Kinai sako, kad meilė yra liga... Didelės meilės ilgesys ar jos prisiminimas dažniausiai yra tai, kas skatina rašyti. Kaip paukštelis prieš poravimąsi gieda, – ir tu rašai eiles tam, kad prisišauktum, kai meilės trūksta. O kai ji atsitinka, kai išsipildo – nusiramini. Pradedi džiaugtis ir tiek. Šio jausmo nebestokoju. Labai myliu savo žmoną Ramunę – ji yra didžioji mano meilės mokytoja. Jai ir skirta mano paskutinioji eilių knygelė *Lunatikų dainos.* Anksčiau maniau, kad meilė yra būtinai susijusi su objektu, su mylima moterim, tėvais, draugais – kai reikalauji, prašai, nori būti mylimas. Bet vėliau pradedi jausti, kad norisi būti savarankišku žmogumi, kuris nepriklauso nuo objekto, norisi, kad tavo meilė būtų iš esmės su tavim, tavyje, bet kokiomis aplinkybėmis. Ruošiuosi vaikams pasaką parašyti apie mėnulio ir saulės meilę. Mėnulis myli tada, kai jį kas nors apšviečia. Bet jis neatiduoda, nešildo. Tik sugeria. O saulė yra tikrasis meilės šaltinis, kuriai nesvarbu, kad ją kas apšvietinėtų – ji pati turi didžiulį srautą šviesos. Žmogaus sąmonėjimo procese yra būtinybė iš mėnulio pavirsti saule. Visi gimstame tam tikra prasme mėnuliais, esam apšviesti tėvų, vėliau – savo antrų pusių meilės. O vieną dieną pajunti, kad meilė tai nėra „biznis" – aš tave mylėsiu, jeigu tu mane irgi. Meilė yra džiaugsmas atiduoti. Bet tapti saule nėr lengva, juk taip traukia lunatikų liūdesėliai...

– Jaunas vedėte. Pamenu nepaprastą aistringos meilės istoriją. Labai du gražūs, įsimylėję Vilniaus universiteto antrakursiai... Kodėl ankstyvos santuokos dažniausiai išyra?

– Nemanau, kad yra reglamentas, kad ankstyvos išyra, o vėlyvos – ne. Mano vyriausias sūnus Gabrielius iš pirmos santuokos turi šeimą, du vaikus. Vedė, kaip ir aš – dvidešimties. Matau, kad jų susitikimas nėra atsitiktinis – jauni atrado antrą obuolio pusę. Laiminga santuoka yra tada, kai žmonės turi bendrą tikslą, kai žiūri ne vienas į kitą, o viena kryptimi ir mato tą patį – Dievą, kalnų slidinėjimą ar japonų poeziją. Bendras interesas gali atsirasti labai anksti. Tai priklauso nuo žmogaus sąmoningumo lygmens.

– Kur sutikote Ramunę?

– 10 metų kartu lankėme VU etnografinį ansamblį „Ratilio", dainavome liaudies dainas, šokom, domėjomės panašiais dalykais, keitėmės knygom...(Beje, pernai kartu įdainavome ir kelias „Kaimiečių mantras"). Abu norėjom didelės šeimos.

– Seneliu tapote keturiasdešimties?

– Jauniausiai dukrai buvo aštuoni mėnesiai, kai gimė pirmas anūkas. Severija anksti suprato esanti teta ir dabar labai rimtai „auklėja" tą jauną, nesubrendusį brolėną. Jis priešinasi, nesupranta, kad tokios gali būti. Labai gražu žiūrėti į jų santykius.

– Jūsų *Nuotaikų ir minčių* herojus Ežys „turėjo du neišsenkamus jausmus – gailesčio ir humoro arba satyros". Kokius neišsenkamus jausmus turite Jūs?

– Man dar labai daug reikia dirbti, mokytis atleidimo, gebėjimo priimti ir nesipriešinti tam, kas yra skirta. Mylėkite priešus – lengva pasakyti, sunku padaryti... Kartais sąmoningai skaitau „Delfio" komentarus po savo straipsniais. Labai daug dirbu su savim, norėdamas neįsižeisti, neįsiskaudint. Žinau, yra žmonių, kurie nekenčia manęs ar mano tėvuko, tačiau taip pat žinau, kad jiems nekęsti yra labai nelengva... Suprantu, kad jie nekenčia ne manęs, o savęs. Paskui ieško atpirkimo ožio, kam permesti kaltę. Uždegu žvakutę, kai randu labai piktą komentarą, sukalbu maldelę, nusiunčiu meilės energijos. Juk tai mūsų pavargusios, liūdnos tautos dalis. Negaliu jos atmesti, sakyti: „Jūs man nepatinkat, aš su jumis nedraugausiu." Kartais būna sunku. Bet kai išmoksti nebepriimti įžeidimų asmeniškai, jautiesi šį tą nugalėjęs. Šėtonui mažiau vietos lieka. Paskui apie tai parašai kokią nors pasaką ir palengvėja:

RUDNOSIUKO PRIEŠAS

Rudnosiukas niekada neturėjo priešų. Ir todėl jis buvo priešas tiems, kurie turėjo priešų. Rudnosiukas labai priešinosi priešų turėjimui. Savo didžiausiu priešu jis laikė nebent savo negerus poelgius, kurie yra priešiški jo geriems poelgiams. Bet niekas tuo netikėjo. Net pats didžiausias Rudnosiuko priešas netikėjo, kad jis nėra Rudnosiuko priešas. Jis ateidavo pas Rudnosiuką ir sakydavo:

– Aš tavęs nekenčiu. O tu manęs?

– O aš tave myliu, – atsakydavo Rudnosiukas, o pasimetęs priešas klausdavo vėl:

– O už ką, juk aš tau nieko gero nepadariau?

– Myliu už tai, kad tau sunku gyventi. Man tavęs labai gaila. Juk nelengva yra nekęsti, ar ne?

– Oi sunkus užsiėmimas, – atsiduso priešas, – va, dantys nuo griežimo jau baigia sudilti... Tu neįsivaizduoji, kiek man sveikatos ir nervų ta neapykanta kainuoja...

— Na apytiksliai kiek? — paklausė susirūpinęs Rudnosiukas.

– Apie dešimt, – prislopintu balsu sukuždėjo priešas ir apsiverkė.

– Na neverk, neverk, – Rudnosiukas paglostė didžiausiam savo priešui galvą, – gal sugalvosim ką nors... Klausyk, o jeigu tu mane primuštum, gal tau palengvėtų?

– Gal ir palengvėtų ū ū ū... Vos tesugebėjo pro ašaras ištarti priešas ir trenkė Rudnosiukui kumščiu į nosį. Rudnosiukas nusišluostė kruviną nosį ir atsargiai paklausė:

– Na kaip, palengvėjo? Gal dar sykį...

— Ne, ačiū, jau gerai, — kiek apsiraminęs tarė priešas, – ar nelabai skauda?

– Ne ne, nieko... Svarbu, kad tamstai buvo malonu...

– Ačiū, ačiū tau, – priešas apkabino Rudnosiuką ir kelis kartus karštai pabučiavo. – Koks tu vis dėlto nuostabus priešas, – ištarė atsisveikindamas, bet, pajutęs, kad ašaros tvenkiasi akyse, apsisukęs nubėgo. Matyt, jam pasidarė gėda savo ašarų. O Rudnosiukas ištinusia nosim ėjo namo ir slapta džiaugėsi, kad savo didžiausiam priešui bėdoje padėjo... (Iš šiemet išleistos knygos *Rudnosiuko istorijos*)

– O šalia kūrybos yra dar kas nors? Puikiai tvarkotės ir su šalia meninės kūrybos esančiais dalykais. Auginate vaikus, pastatėte namelį...

– Manau, kiekvienas žmogus gali pastatyti namą. Reikia tik norėti, stengtis, negerti kaip asilui ir išmokti kūrybiškai mąstyti... Turėjau daug važinėti, dirbti įvairių man nepatinkančių darbų – kelis metus buvau išėjęs iš kūrybos, nes supratau, kad šeimai reikia sukurti pagrindą. Trankiausi po Ameriką su filmais, koncertais, ėjau elgetaudamas per verslininkus, rinkau kapeikas savo filmams. Teko išmokti nusižeminti, elgetauti ir patirti labai daug pavydo. Deja, vis dar egzistuoja pavydaus baudžiauninko mentalitetas. Negalime pradėti klestėti, kol nesidžiaugiame vieni kitų sėkmėmis. Labiau esame patenkinti, kai kam nors nesiseka. O juk mintis materiali. Jei nori, kad žmogui nesisektų, pasiųsk piktą mintį. Ir neužmiršk, kad šios piktos minties bumerangas sugrįš ir pas tave, ir tavo artimuosius – toks dėsnis. Ir atvirkščiai... Prisimenu studijas Gruzijoje. Į filmų, spektaklių pristatymus surinkdavo teatro ar kino grietinėlė ir džiaugdavosi kiekvienu naujuoju kūriniu, kaip išprotėję... Po kiek laiko supratau, kad toks gruzinų elgesys sukuria progresuojančią teatro ar kino energiją, pasitikėjimą, kūrybiškumą. Gera, kai tavim džiaugiasi, priima. Kai mintis, idėja kyla iš džiaugsmo, iš meilės, tai ir kūryba yra graži. Ji neša ramybę.

— Ką veikia Jūsų žmona?

– Būti su vaikais – sąmoningas Ramunės apsisprendimas. Norėjome, kad vaikai išgyventų tėvų, namų, motinos meilės pilnatvę. Keturis vaikus užaugino, tuo pat metu tvarkydama ūkį mudviejų kino studijėlėje „A propos", daug padėdama mano kūryboje. Ji yra šios mudviejų studijos direktorė, ji yra pirmasis mano knygelių kritikas. Ramunė labai gražiai fotografuoja, ir šioje srityje galėtų daug padaryti. 2003 metais išleidome kalendorių su jos darytomis Viliaus Orvido sodybos nuotraukomis...

– Jūsų žmona ramiai atliko motinos misiją. Ar manote, kad moteriai pakaktų realizuotis vien kaip motinai?

– Nemanau, kad pakanka vien to. Ramunė visada, net ir vaikus augindama ieškojo, kur čia dar ką nuveikti, išmokti. Dainavo, domėjosi natūraliąja medicina, psichologija, religija, vienu metu net bandėme išmokti tapyti... Tačiau džiaugiuosi, kad vaikai tiek daug jos dėmesio gavo. Vaikas turi būti mamos atmylėtas vaikystėje. Jis turi būti atmaitintas motinos pienu tiek, kiek Dievas leidžia. Motinos piene yra visa dieviška, kosminė informacija, per pieną vaikas gauna labai dideles apsaugas, sustiprina imuninę sistemą. Motina, kuri po dviejų mėnesių nutraukia pieną, kad galėtų eiti į darbą, yra tiesiog neišmintinga egoistė. Ji savo vaikui programuoja ligas. O 18 metų pradėjęs sirgti, jaunuolis nežinos, kodėl jis yra toks silpnas. Apskritai pradedi matyti daug iškreiptų dalykų Lietuvoje, neapmąstytų, neįsisąmonintų – nuo pat vaiko pradėjimo, nuo meilės akto. Lietuvoje vaikai dažniausiai užgimsta pasismaginimo, atsitiktinumo dėka. O juk savo charakteryje jie atsineša ir pradėjimo momento informaciją. Jei tėvai mylėjosi susipykę, neblaivūs ar išsigandę, tai ir vaikas bus tokio charakterio galimybes paveldėjęs... Siela viską absorbuoja, supranta. Motinos įsčiose esantis vaikutis girdi ir jaučia, kaip motina svarsto, ar darytis abortą, ar ne. Klaiki įtampa – dar negimęs jis pasmerktas depresijoms, psichinėms problemoms. Anykščiuose gyvendamas domėjausi, kokia yra vaikų namų situacija. Katastrofiškai daugėja paliekamų vaikų. Tėvai alkoholikai gimdo tam, kad gautų pašalpas. Tai rodo Lietuvos dvasinę būklę. Vaikai kai kuriems pasidarė tarsi prekė. Ateina pasaulin žmonės, kurių niekas nemyli jie jaučia, kad jų tarsi nereikia. Užaugę už tai keršys šiai visuomenei.

– Kuo vadovaujatės gyvenime?

– „Nedaryk kitam to, ko pats sau nenorėtum". Bandai būti geras, nes ir pats to tikiesi. Atleidi priešams, ir tau yra atleidžiama. Įvyksta gražus pasidalinimas. „Ir atleisk mums mūsų kaltes, kaip ir mes atleidžiame savo kaltininkams". Esminis principas – tau nebus atleista tol, kol pats neatleisi.

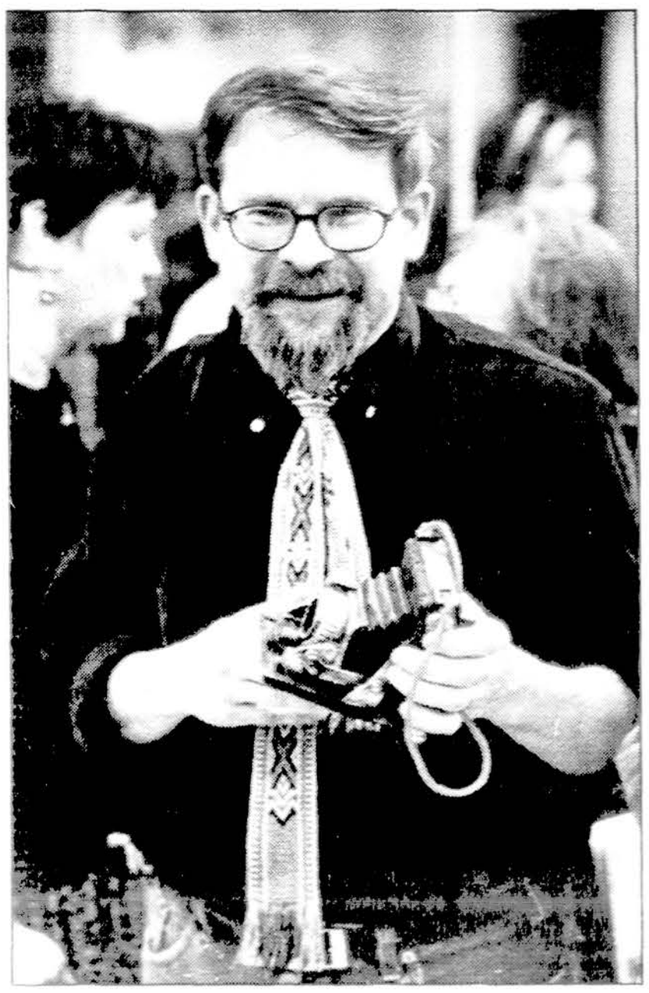

Fotomenininkas Jonas Kuprys savo fotografijų parodos atidaryme š.m. balandžio 22 d., Čiurlionio galerijoje, Čikagos Jaunimo centre. Tai buvo pirmoji, lietuvių visuomenei organizuota, asmeninė J. Kuprio paroda, susilaukusi ypatingo dėmesio ir daugybės lankytojų. Paroda pavadinta „Lietuviai Amerikoje". Eduko Kuprio nuotraukos.

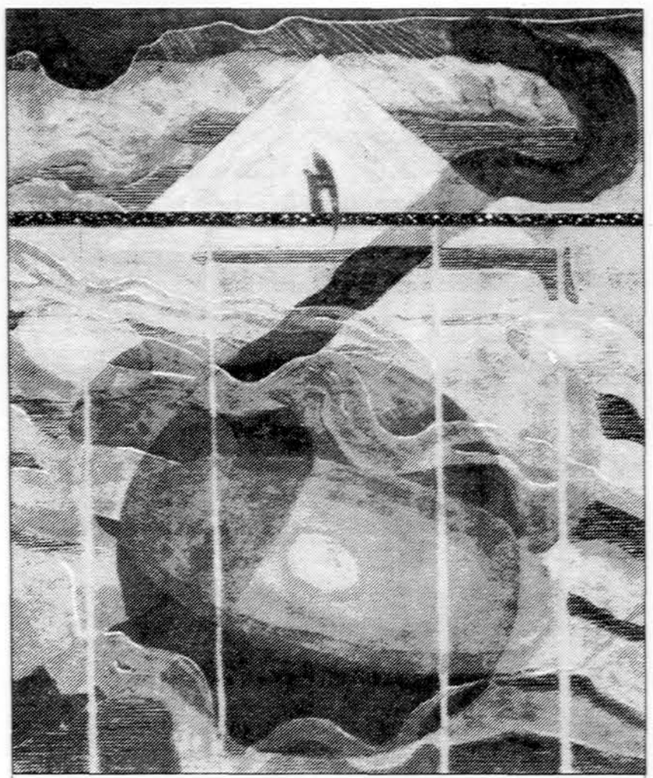

M. K. Čiurlionis. „Žvaigždžių sonata". Andante. 1908.

KAZYS BRADŪNAS

ALLEGRO
Tu garbini ugnį
Senųjų aisčių papročiu,
Aš tik žariją pučiu,
Tik aukurą žiežirbom apkrečiu —
Rusenančiu žodžiu.

Bet kibirkštys virsta saulėm,
O mes pelenais — deja,
Tik pasilieka apgaulė —
Tavo svaja.

Nepasiekiama ir neįspėjama,
Neužgesinama kaip Gabija,
Aukso grūdu žvaigždynuose sėjama,
O nokstanti širdyje.
„Saulės sonata"

ANDANTE
Tavo siela — kaip žalsva bedugnė,
Į kurią grimztu, grimztu...
Užgesink mane kaip šaltą ugnį
Prie skenduolių karstų.

Aš bijau, bijau praregėti
Ir išvyst, ko nematė žmogus...
Viešpatie, kaip žiburėti
Langai anapus uždangos.

O, svaigioji bedugnės trauka,
Į kurią grimztu, grimztu...
Ar pagausi savo ranka
Ant delnų ištiestų?
„Jūros sonata"

IV
Aš neregiu ieškau tavęs,
Į priekį ištiesęs pirštus,
O liečiu tik žvaigždžių kraštus.
Kas mudu vėl suves
Pasėdėt ant akmens,
Paklausyti upelio vandens,
Kalbančio saulės balsu,
Kai aplinkui tamsu.

Aš nenoriu, nenoriu apakti
Tokią šiltą vasaros naktį,
Kada lūžta skliautai nuo žvaigždžių,
Ir jos krinta ant mano pečių.
Aš tik noriu surasti tave,
Ir klausau — po beržo žieve
Ir po duonos pluta
Plaka širdis paslėpta...
„Pirmoji fuga"

FINALE
pačiame būties pakylėjime,
Kai saulė zenitą pasiekia,
Šventoj ir maldingoj kelionėj
Mudu perlaužėm duonos riekę,
Dalindamies pusiau...
Argi bus dar šviesiau,
Kaip tą valandą,
Kai duoną tiesiau
Į dangų, į kaimą, į lauką,
Kalbėdamas grūdo burtažodį,
Kaip viso gyvenimo auką.

Suskambėjo bokštai,
Suplazdėjo vėliavų šilai —
Ko tu nutilai?
„Pavasario sonata"

Sonatos ir fugos. Chicago, IL

Užrašai iš provincijos:

Čiurlionis ir vizualinio triukšmo pasekmės

STASYS GOŠTAUTAS

Penkis kartus aplankius „Visual Music" parodą Los Angeles, Šiuolaikinio meno muziejuje / Museum of Contemporary Art (MOCA) prisiminiau apie rusų mistiką, archeologą, poetą, simbolistą, meno mėgėją ir pirmą Čiurlionio istoriką, Viacheslav Ivanov, kuris prieš 90 metų parašė St. Petersburg žurnale *Apollon* (1914): „Čiurlionis ir menų sintezės problema". Iki dabar Ivanov postringavimai buvo laikomi fantazijomis, kurių tiesiog neįmanoma suprasti ir išversti. Ilgai mes manėm, kad tas ilgas esė pirmą kartą išverstas į anglų kalbą ir išspausdintas knygoj *Čiurlionis: Painter and Composer* (Chicago/Vilnius, *Draugas*/Vaga, 1994) mažai ką bendra turi su Čiurlionio menu, juo labiau, kad pats autorius jau tada rašė, jog dailininkas nei nebandė sukurti menų sintezės, bet, būdamas muzikas ir dailininkas, intuityviai priartėjo prie to simbolistų sapno, suburti visus menus ir pašalinti visas ribas tarp menų. Tarp kitko, dar vis laukiam to teksto tikslaus vertimo į lietuvių kalbą. Rodos, Henrikas Radauskas bandė jį versti ir net išspausdino dalį *Metmenyse* (Nr. 13, 1967), bet pasidavė, nebaigęs tiek nesąmonių versti. Kai man reikėjo redaguoti šį tekstą, prof. Bob Richardson (Boston universiteto) išverstą iš rusų į anglų kalbą, prisimenu, kad kankinausi ir kankinau savo studentus Texas universitete, bandant rasti prasmę tuose raštuose. Bet tiek to.

Štai viena Ivanov paskutinių išvadų, pagal Radausko vertimą: „Tie menų sintezės bandymai, kurių pavyzdį matom Čiurlionio kūryboj, išplaukia iš siekimo paversti derinamus menus tarnybinėm priemonėm pasiekti tikslui, esančiam už jų ribų". Bet tuojau eina kitas sakinys, paneigdamas viską, ką tik bandė įrodyti: „Kadangi tokiu atveju pažeidžiama kiekvieno iš tų menų prigimtis ir menininko santykis su jais pasidaro nebeintegralus, šitie bandymai negali būti pripažinti teisėtais". Nieko nesuprantu. Tačiau, vien faktas, kad Viacheslav Ivanov numatė kažką tokio Čiurlionyje, ko niekas kitas per šimtą metų neįstengė, padaro šį intuityvinį mistiką išskirtiniu ir vertu mūsų dėmesio šiandien. Tarp kitko *Visual Music* katalogas pamiršo Ivanov net paminėti, nors keturi ar penki rusų dailininkai, dalyvaujantys šioj parodoj, buvo jo vienmečiai ir labai galėjo būti jo įtakoj.

Dabar, šimtą metų vėliau, Čiurlionio darbai dalyvauja kartu su kitais pionieriais vizualinės muzikos parodoj, pirmą kartą suruoštoje Los Angeles (iki gegužės 22) ir vėliau Washington, DC, (nuo 2005 birželio 17 d.), kuri privers ne vieną meno kritiką pergalvoti savo nusistatymą apie abstraktinio meno pradžią ir meno reikšmę aplamai. Jie beveik visi buvo muzikai arba muzikos mėgėjai, kai kurie net fanatikai, kaip Paul Klee, kuriam Mozart buvo visų menų genialiausia sintezė, arba Franitšek Kupka, arba Vasilij Kandinskij, o ką jau bekalbėti apie Richard Wagner? Visi daugiau ar mažiau buvo muzikos ir visų menų fanatikai.

Muzika, gal daugiau negu kiti menai, bandė pabėgti iš pentagramos ir ieškojo naujų priemonių. Muzikai nereikėjo pereiti į abstraktą, muzika yra abstraktinis menas. Arnold Schoenberg, Aleksandr Scriabin, Sergej Rachmaninov, Rimskij–Korsakov, Igor Stravinskij, Jan Sibelius, ir, aišku, Bach ir Vivaldi buvo nepaprasti naujų meno tendencijų išradėjai ir puoselėtojai.

Pereitame šimtmetyje daug prisidėjo Pietų ir Šiaurės Amerika su naujais eksperimentinės muzikos kūriniais. Aišku, Edgar Varese, kurio pasigedau šioj parodoj, tuojau atsakytų, kad jo muzika nėra eksperimentinė, žodis turbūt per daug lengvai vartojamas. Taip pat trūksta John Cage ir Karlheinz Stockhausen. Galima būtų parašyti visą knygą apie tuos vizualinės muzikos kūrėjus, kurių čia nėra (Gustav Klimt „The Beethoven Frieze", Piet Mondrian, „Broadway Boggie Woogie"...) Bet jie visi ir negalėjo tilpti. Kai kuriems kūriniams vos užteko vienos salės. Jie sukėlė tokį triukšmą, kad pasigendau ramaus Andre Malraux, kuris tokią įtaką turėjo mano jaunystei su „Les voix du silence".

Mano gera draugė iš Los Angeles, dail. Irena Krivickaitė-Raulinaitienė, elektroniniu paštu pasidalino savo taikliais įspūdžiais: „Žinoma, daugumai šiuolaikinės publikos įspūdį sudaro tas, kas ryšku, kas greitai juda ir kas daug triukšmo kelia. Todėl ir publika mažai dėmesio Čiurlionio darbams skiria. Tuo pačiu, nenoriu pasakyti, kad tie ryškūs ar/ir judantys kūriniai nėra įdomūs. Jie atspindi savo laikotarpio dvasią. Manau, būtų geriau buvę skirti kūrinius į bent dvi parodas: ankstyvuosius ir vėlyvuosius sintezės darbus. Tada būtų aiškiau, iš kur ta muzikos ir vizualinio meno sintezė atsirado, ir būtų lengviau įsigilinti į ankstyvuosius darbus".

Visai teisingai. Be abejo, tai buvo gan universalus fenomenas, nors ir ilgai užsiliko privilegijuotų grupelėj, ir tik laiko klausimas, kada daugiau dailininkų pasinaudos panašioj dvasioj sukurtu, daug kam neatpažįstamu Nauju Menu. Jeigu pasižiūri į naujas gaidas, kaip pvz., Gerard Gandini natos, pavadintos „Mutante I – A cow ir Mondrian's painting" (apie 1966), (jo nėra parodoje), turiu prisipažinti, kad nieko nesuprantu. Ir kas sakė, kad menas nėra žaidimas? Gal visas gyvenimas yra žaidimas? Kas sakė, kad žaidimas gali būti nereikšmingas?

Kalbant apie rimtą žaidimą, man prisimena Argentinos brolis latvis Xul Solar, artimas Jorge Luis Borges draugas bei bendradarbis. Solar tėvas, kilęs iš Latvijos – Emilio Schulz Riga (1853–1925) gimė Rygoje, o motina buvo italė Solari. Oscar Agustin Aleksandr Shulz Solar (1887–1963) tapo Xul Solar. Jis buvo simbolistas, ekspresionistas, dadaistas ir šposininkas. Jeigu būtų pažinęs Jurgį Mačiūną, būtų buvęs aktyvus Fluxus narys. Mėgdavo neįmanomas kombinacijas. Vieną dieną pasiūlė Borges šokolado su garstyčiomis, bet Borges, paragavęs nusprendė, kad dar niekas nesugalvojo nieko geresnio už kavą su pienu. Xul Solar apart dailininko, buvo ir muzikas, ir poetas. Jo paveikslus galima „skaityti", jo pianinas grojo spalvom, jo šachmatai judėjo. Jis išgalvojo naują kalbą, naują filosofiją, naują religiją. Taip kad muzika artimiausia abstrakcijai o ne vaizduojamajam menui, įkvėpė ne vieną drastišką pasikeitimą visuose menuose.

Tarp kitko, Xul Solar vienintelėje man žinomoj monografijoj (Mario H. Gradowczyk, *Alejandro Xul Solar,* Buenos Aires, ed. ALBA, 1994) be jokio paaiškinimo tarp Bocklin, Toorop, Khnopff ir kitų simbolistų įterpia mažą Čiurlionio „Sonata Nr. 6. Žvaigždžių sonata", Andante (p. 29) reprodukciją, gal dėl to, kad abu mėgo piešti angelus. Reprodukcija kaip tik bus Washington, DC, parodoj.

1968 m., prieš pat man išvykstant iš New York, teko suredaguoti žurnalo numerį apie Amerikos avangardą (*Zona Franca*, Caracas, Nr. 56, balandis 1968), kur išspausdinti mano pasikalbėjimai su Charlotte Moorman, Nam June Paik ir Earl Brown (kurių irgi nėra MOCA), gal su John Cage, vienu svarbiausiu naujos muzikos kompozitorių, kuriam viskas yra muzika. Tame pačiame žurnale mano esė ir pokalbis su Jonu Meku apie naująjį Amerikos kiną, kur kaip tik kalbėjom apie brolius James ir John Whitney, apie Harry Smith, kurių abstraktiniai filmai šiandien yra rodomi MOCA parodoj, kartu su Stan Brakhage autobiografiniais škicais. Jis, naudodamas šeimos momentus, bandė sukurti abstraktinį filmą, kurį Mekas išgarsino New York. Grįžtant prie Meko, kataloge pasigedau jo ir Mačiūno: vienas – teoretikas, labai daug prisidėjęs prie filmo, kaip meno objekto, o kitas – per Fluxus rimtai išjuokęs visa kas buvo verta imti rimtai.

„Visual Music" parodoje, Los Angeles, Ca. Iš kairės: ryšių su visuomene direktorė Katherine W. Lee, dr. Stasys Goštautas, MOCA direktorius Jeremy Strick, Hirshorn muziejaus Washington, DC, direktorius Kerry Brougher. Hirshorn muziejuje birželio 17 bus eksponuojama M. K. Čiurlionio „Žvaigždžių sonata". Rimo Muloko nuotrauka.

Prisipažinsiu, kad tada aš į tą viską žiūrėjau gan skeptiškai ir negalėjau suprasti Meko užsidegimo. Tada, nesant geresnio pavadinimo, praminiau tuos „nuobodžius filmus" abstraktu, kuriuos šiandien MOCA vadina sinestezija, t.y. iš graikiško *syn+aesthesis*=jutimas. Žodynas paaiškina: „vienos rūšies pojūčiai gali sukelti kitos rūšies pojūčių iliuziją, pvz., spalva – garso įspūdį". Visa „Vizualinės muzikos" paroda yra pagrįsta tą sinestezijos idėja, su poeto emocija ir dailininko išraiška.

Prieš 20 metų kažkur (*Čiurlionio fantastinis menas*, Roma, 1982), *LKMA Suvažiavimo darbai*, XII ir *Lituanus,* Summer, 1983) nedrąsiai užsiminiau apie Čiurlionį ir Walt Disney filmą „Fantasia" (1940), visai nesikliaudamas, kad Oskar Fischinger buvo to fantastinio darbo autorius. Kiek vėliau jis privedė savo meną iki galutinės išraiškos. Prieš 30 metų kažką panašaus buvo užsibrėžęs Čiurlionis, su dangerotipais, grafika, tempera ir poezija, dažnai visai nežinodamas, kur tas viskas nuves. Ar tarp jų yra panašumo nereikia nei bandyti įrodyti, bet dabar, po tiek metų, Čiurlionis ir Fischinger yra kartu vienoje parodoje. Tai nepaprasti sutapimai.

Bet, grįžtant prie parodos, paėmus chronologiškai, Čiurlionis yra antras, kuris nedrąsiai bandė žaisti su spalva ir muzika, iš pradžių tik metaforine prasme, t.y. davė savo tapybai muzikinius pavadinimus. Prieš jį, pagal katalogą, (*Visual Music: Synaesthesia in Art and Music Since 1900,* New York, Thames & Hudson, 2005), buvo St. Petersburg (1845–46) meno mokinys James McNeill Whistler, kurio paveikslų pavadinimai, kaip „Nocturne in Blue and Gold: Valparaiso" (1886) irgi bando kažką tokio pasakyti apie muzikos ir dailės sinestezią ir skamba taip arti Čiurlionio sonatų bei preliudų pavadinimų.

Čiurlionis rodomas pirmojoje parodos salėje, kurios paveikslai pavadinti muzikiniais terminais, bet dar neišnaudoja interdisciplinarinių meno galimybių, tarp kurių paminėtini V. Kandinskij, F. Kupka, Stanton Macdonal–Wright, Mikhail Matiushin ir Morgan Russell. Kitoje salėje yra Paul Klee, F. Picabia, Man Ray, Al Stieglitz ir Daniel V. Baranoff–Rossine. Mano nustebimui, į tą grupę papuolė Georgia O'Keeffe, bet ne Whistler. Tai suprantama, nes jos paveikslų pavadinimai, kaip ir Čiurlionio, pasiskolinti iš muzikos, pvz., „Mėlyna ir žalia muzika" (1921), o Whistler – jau užpraeito šimtmečio dailininkas. Kiek Čiurlionis suvokė tą naują, vos brėkštančią epochą, sunku dar pasakyti, lauksim, kada atsiras jo visų laiškų vertimai.

Meno istorikė Judith K. Zilczer, Hirshhorn Museum and Sculpture Garden kuratorė emeritė, minėtame kataloge pradeda savo ilgą studiją su Whistler ir kaip pavyzdį duoda tą minėtą „Noktiurną". Whistler, Čiurlionis ir Schoenberg priklauso, ką meno istorikė irgi muzikaliai pavadinta „Preliudai", t.y., įžanga. Kitą sekciją ji teisingai pavadino „Improvizacija", ir ten jau turim Kandinskij improvizacijas, Kupka, ne visai aišku, kad Francis Picabia, Robert Delaunay ir jos herojus Daniel Vladimir Baranoff–Rossine. Tad, jeigu tęsti A. Rannito pradėtą polemiką, kas buvo pirmas abstrakcionistas, Zilczer be jokios diskusijos ir paaiškinimo įdeda Čiurlionį, kaip vieną iš pirmųjų naujų menų kūrėjų, nors ir nebūtinai abstrakcionistą. Prieš Pirmą pasaulinį karą dar reikia pridurti eilę mažai žinomų dailininkų, kaip Mariden Hartley Stanton Macdonald–Wright, Morgan Russell („Synchromie Cosmique", 1914), kurių reikšmė meno istorijoj paaiškėjo tik po Antro pasaulinio karo. Mikhail Matiushin 1918 metais sukūrė šedevrą „Painterly – Musical Construction". Vėliau su K. Malevich parašė operą „Victory over the Sun". Russell, Matiushin ir Kandinskij svarbiausią įnašą padarė XX a. antram dešimtmetyje, tik porą metų po Čiurlionio ankstyvos mirties.

Po šitų pirmų bandymų prie muzikos ir spalvos atėjo antra grupė, su judesiu, t.y. filmu, kuris ilgai dar žaidė sinestezijos mintimi ir tik po 1950–tų rimtai pradėjo duoti rezultatus. Daugumai jie ir šiandien mažai kam žinomi, nes jų filmai arčiau prie meno, daugeliui neprieinami ir nepriimtini, nes visi filmuose daugiau ieško pramogos ir gražios meilės istorijų negu meno. Jie visi yra daugiau iš filmų pasaulio, kuriems reikėjo visos salės vienam darbui, ir už tai tiesiog pritrūko vietos.

Skolinimasis tarp menų pereito šimtmečio pradžioj buvo įprastas dalykas. Pvz., mūsų Oskaras Milašius 1915 m. parašė eilę poemų, pavadintų *Rugsėjo simfonija, Lapkričio simfonija* ir t.t. Bela Bartok parašė daug „škicų", įkvėptų vengrų muzikos. Kolumbijos poetas Jose Asuncion Silva pasižymėjo savo *Noktiurnais* Ispanų rašytojas Ramon del Valle Inclan parašė keturis romanus, pavadintus *Sonatom*, pagal metų laikus, lyg būtų nusirašęs nuo Vivaldi.

Iš pradžių pavadinimų skolinimasis iš kitų menų buvo visai nekaltas dalykas ir be didelių pretenzijų ką nors rimtai pakeisti. Bet po truputį pradėjo įgauti didelę reikšmę naujiem menam vystytis.

Bet visa tai yra daug komplikuočiau, negu iš karto atrodo. Jeigu pažiūrėsime, kas darosi su šiuolaikiniu menu, pamatysime, kad Čiurlionio intuityviai numatytas pasaulis yra šiandien natūralus priėjimas prie naujojo meno, tik dabar jau naudojant visas naujas technikas, apie kurias, aišku, nei Čiurlionis, nei Kandinskij nesvajojo. Jeigu Čiurlionis būtų matęs pasaulį iš lėktuvo kaip H. Matisse, ar iš aukštybių kaip astronautai, nežinau, koks būtų buvęs jo menas. Kompiuteris ir skaitmeninė technika (digital) daug prisidėjo. Staiga tai, kas buvo tik nedrąsūs, pavieniai mažumos bandymai, šiandien darosi daugumos desperatiškais norais sukurti kažką nauja, originalaus ir globalinio. Ir, reikia pripažinti, kad Los Angeles paroda, nors ir nėra lengvai suprantama, labai svarbi savo mostu.

Ištisus šimtmečius menininkai bandė pakartoti viską, kas buvo aiškiai atpažįstama. Dailė, muzika, poezija buvo kaip veidrodis kelyje, kur žmogus galėjo save atpažinti ir įamžinti. Šiandien dailininkai bando susitelkti formos ir spalvos žaidime, kuris keičiasi ne pagal šviesą, bet daugiau pagal vidinę nuotaiką, perduotą muzikos ir kitų menų. Yra tuščias muziejus, kuriame šviesa ir judesys sukuria vienkartinį meno objektą; kuris keičiasi kiekviena sekunde.

„Gintarui" švenčiant 50 metų sukaktį, „pro juostų tiltelį" į sceną palydėti ilgamečiai šio ansamblio vadovai — Juozas ir Rita Karasiejai. Visos nuotraukos D. ir R. Puterių

Supyniau šokių margą juostą

NIJOLĖ BENOTIENĖ

Šį pavasarį Toronte buvo labai didelė šventė visiem, o ypač ansamblio „Gintaras" šeimos nariams, nes šventėme gintariečių auksinį gimtadienį. 50 metų gyvuojantis vienetas išleido gausybę šokėjų, kurie šioje grupėje užaugo, draugavo, kūrė šeimas, o atsiradus mažų šokėjėlių, ir juos į ansamblį įrašė. Taip ratas sukosi ir sukosi – vieni šoko, kiti žiūrėjom, arba kitaip prisidėjom prie veiklos, apjungusios daugybę Toronto lietuvių, todėl ir šį gimtadienį šventėm visi, kaip savo šventę.

50–mečio sukakties paminėjimas susidėjo iš trijų dalių: ansamblio veiklos parodos, atidarytos kovo 6 d. muziejaus archyvo salėje, šventinio koncerto balandžio 9 d., pavadinto: „Supyniau šokių margą juostą" ir iškilmingo gimtadienio pokylio: „Ar prisimeni kai..."

Ansamblio „Gintaras" veiklos parodoje buvo išdėliota įvairūs prizai, dovanos, sveikinimo raštai, programų skelbimai, aprašymų spaudoje iškarpos ir galybė nuotraukų. Visą sukauptą veiklos medžiagą „Gintaro" vadovai perdavė muziejui. Dalis šios istorinės medžiagos jame ir pasiliks, o kita dalis archyvinės medžiagos bus išsiųsta į Lietuvą, į Klaipėdos universiteto choreografijos katedrą.

Antroji šventės dalis – tai koncertas, įvykęs balandžio 9 d. Etobicoke School of Art ir pavadintas: „Supyniau šokių margą juostą". Pilnutėlė salė, talpinanti arti 600 žiūrovų, negalėjo patenkinti visų norinčių dalyvauti šiame šventiniame renginyje, kuris prasidėjo L. Kisielienės šokiu (muz. J. Baltramiejūnaitės) – „Mano protėvių žemė".

Mano protėvių žemė, davusi man senelių ir tėvų kalbą, tradicijas ir papročius, dainą, muziką ir šokį, kuris mane šiandien išskyrė iš supančios aplinkos, padarydamas dvasingesne ir turtingesne asmenybe – šokio mintį, laikydami žvakutes rankose, jausmingai išreiškė ansamblio studentų grupės šokėjai, o koncerto programai pritaikytus skaitinius raiškiai skaitė Viktorija Benotaitė.

Gintariečių žvilgsnis visada buvo nukreiptas į Lietuvą, į lietuviško meno ir šokio kraičio skrynią, gal dėl to visas koncertas pasižymėjo turtinga tautosaka, etnografija, įdomiais ir naujais šokiais. Pirmoji koncerto dalis – „Oi vija, pinavija" – buvo skirta vaikų, piemenėlių žaidimams, išdykavimamas ir būrimams. „Saulele, motule, patekėk, patekėk", – giedojo piemenėliai laukdami saulelės, o gintariečiai šoko „Ganiavos pynę" (komp. L. Kisielienės, muz. liaudies), „Vakaruškas" (chor. J. Matulaitienės, muz. K. Stuko), „Mikitą" (chor. J. Lingio), „Žirkles" (chor. V. Buterlevičiaus, muz. A. Klovos).

Antroji koncerto dalis buvo pavadinta „Rugių juosta". Ilgas tas rugių juostos kelias, kol iš pasėto grūdo gauname pabaigtuvių duonelę. Senovės lietuviai tikėjo, kad nuo sėjos priklauso ir būsimas derlius. Kai danguje sudundėdavo pirmoji perkūnija, artojas sakydavo „Dėkavot Dievui, sulaukėm žemelei palaimos! Dabar jau galėsime javelius sėti be baimės". Pasigirdus J. Baltramiejūnaitės muzikai, pagal L. Kisielienės choreografiją, gintariečių studentų grupė pradėjo sėjos šokį „Kubilinis". Sukosi poros, ratelio viduryje tėvas su motina laikė kubilą, pilną grūdų, prašė Dievo palaimos, dalino grūdus jaunimui. Jaunatviškai energingas J. Lingio šokis „Kurapkytė" pagal liaudies muziką, priminė, kad sunkus artojo darbas visada palengvėdavo, kai šalia kartu dirbo ir mylima mergelė. Ypač daug žiūrovų aplodismentų susilaukė L. Kisielienės sukurtas šokis, pagal J. Baltramiejūnaitės muziką „Girnelės". Šį šokį atliko vien merginų grupė, sinkopuoto ritmo žingsneliais besisukdamos, sukūrė įdomų, girnų sukimąsi imituojantį garsą, o rankų judesiai priminė moteris, sukančias rankines girnas. O jau kai miltų yra, laikas kepti pabaigtuvių pyragą ir šokti „Kūgiuką" (chor. J. Lingio, muz. A. Bražinsko).

Po pertraukėlės visi susirinkome koncerto paskutinei daliai, pavadintai „Aštuonnyčiai". Pats poetiškiausias iš visų darbų buvo audimas. Ausdama mergina svajojo apie bernužėlį, apie būsimą gyvenimą kartu. Daugelį svajonių ji išreiškė audimo dainomis, audimo raštais, šokio judesiais. Per 50 metų išaudė gintariečiai daug gražių šokio raštų, ir ši paskutinioji koncerto dalis dar kartą tai patvirtino. Merginų atliekamą lyrišką šokį (chor. L. Kisielienės, muz. J. Baltramiejūnaitės) „Rūtų darželis" keitė energingas ir humoristinis vyrų šokis „Pakeltkojis" (chor. J. Lingio, muz. J. Švedo). Įsismaginęs jaunimas toliau kvietė šokiui: „Polka dilgė" (chor. L. Kisielienės, muz. J. Baltramiejūnaitės), „Juodasis jonkelis" (chor. J. Lingio, muz. J. Švedo). L. Kisielienė, artimai bendradarbiaudama su gintariečiais, 50–mečio progai sukūrė net du šokius: „Polka dilgę" ir „Rūtų darželis", kurie labai smagūs šokti ir pasigėrėtini žiūrovui.

O kai į sceną išėjo garbinga pagyvenusių šokėjų grupė, pasiruošusi atlikti „Jubiliejinį kadrilių" (chor. M. Vaitulevičiūtės, muz. J. Gaižausko), salėje pasigirdo audringi šūksniai ir plojimai. Šių šokėjų tarpe buvo 1955 m. pirmieji „Gintaro" šokėjai: Irena ir Leonas Baziliauskai, Albinas Beresnevičius, Danguolė Baziliauskienė, Rita ir Mikas Slapšiai ir Juozas Karasiejus. Jų dėka dar ir šiandien tęsiame ansamblio „Gintaras" tradicijas. Įsisiūbavusiam džiaugsmui ir šventinei nuotaikai sustiprinti, koncertą baigė studentų grupė, atlikdama „Agotėlę" (chor. J. Lingio, muz. J. Švedo).

Šventinio koncerto apvainikavimui, grojant A. Martinaičio muzikai, į sceną pradėjo eiti visi šokėjai, susikabinę rankomis, pralįsdami viens pro kitą, jie imitavo juostos pynimą. Koncerto vedančioji V. Benotaitė priminė, kad 50 metų „Gintaro" šokėjai ir jų vadovai atidavė šiam darbui, bet juosta dar neišausta, dainelės dar neišdainuotos ir šokių raštai dar ne visi išvingiuoti. Juosta nutiesia kelio pradžią, juosta –

Smagios akimirkos iš „Gintaro" ansamblio 50 metų jubiliejaus koncerto — „Supyniau šokių margą juostą".

tai tiltas į protėvių kraičio skrynią – Lietuvą! Linkime „Gintarui" ir toliau pinti bei austi šokių margas juostas!

Linkėjimų ir sveikinimų, audringų plojimų ir džiaugsmo ašarų šventė tęsėsi toliau. Į sceną lipo komiteto pirmininkas, sveikino šokių mokytojus, vyr. vadovę R. Karasiejienę, vadovą emeritą – Juozas Karasiejų. KLB pirmininkė R. Žilinskienė ir Lietuvos ambasadorė Kanadoje S. Jakštonytė perskaitė ir įteikė garbės raštus Ritai ir Juozui Karasiejams nuo Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko A. Paulausko, o Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės generalinio direktoriaus A. Petrausko įsakymu, Rita ir Juozas Karasiejai buvo apdovanoti Garbės aukso ženklu.

Po koncerto visi skubėjo į gražiausiai išpuoštą Anapilio didžiąją salę šventiniam pokyliui – „Ar prisimeni, kai". Džiaugsmo šventė tęsėsi Toronto šokių grupės „Atžalynas", JAV LB krašto valdybos pirmininkės V. Vėbraitės, šokių grupės „Jūra" iš San Diego sveikinimais, kurie buvo perskaityti vakarą vedančios I. Sungailienės. Atvykusi iš Čikagos su grupe mokytojų R. Poskočimienė, sveikino gintariečius „Spindulio" vardu, V. Fabijanovič – Čikagos tautinio ansamblio „Grandis" vardu. Visus sveikinimus apvainikavo viešnios iš Lietuvos, docentės Laimutės Kisielienės sveikinimai ir linkėjimai, kurių pabaigoje tautine juosta ji apjuosė Ritą ir Juozą Karasiejus, lygiai, kaip šie du žmonės savo vadovavimu jungė ne tik „Gintarą", bet ir visą mūsų Toronto lietuvių bendruomenę.

Dar ilgai salėje skambėjo dainos, juokas, seniai besimačiusių draugų prisiminimai ir linkėjimai – Ilgiausių metų, auksinį jubiliejų švenčiančiam „Gintarui"!

Leidiniai

Knygos apie lietuvius sutiktuvės

Kovo 12 d. Berissa, Argentinoje, mieste įvyko nepaprastas minėjimas, į kurį susibūrė daugiau nei 500 žmonių – daugelis iš Berissa miesto, bet taip pat sulaukėme svečių ir iš tolimų vietovių. J. Klimaitis, Ona Semenas ir S. Borba Klimaitienė – tai dviejų tomų knygos *Berissa miesto lietuviai* autoriai, kuriems knygos sutiktuvių metu Berissa miesto mero vardu buvo įteikta lentelė ir diplomas už vertingą darbą ir nuopelnus Berissa miestui.

Programą pradėjo Ona Semenas „Lietuva brangi" žodžiais, degdama žvakę, kuri simbolizuoja šviesą, o tautiniais rūbais pasipuošę suaugusieji tautiečiai įžengė į salę, dainuodami „Daug daug dainelių".

Lai Dievas laimina knygos autorius, kurie, rašydami su didele meile apie atvykusius lietuvius į Barissa miestą, teisingai jį pavadino imigrantų sostine

Prie gėlėmis ir tautiniais motyvais papuošto stalo susėdo V. Bukauskaitė - Persico, A. Markus, P. Glemža ir M. Amat. V. B. Persico sakė: „Lai Dievas laimina knygos autorius už tokią gražią idėją, kurie, rašydami su didele meile apie atvykusius lietuvius į Berissa miestą, teisingai jį pavadino imigrantų sostine".

M. Amat buvo pakviesta knygą apipavidalinti tautiniais motyvais. Ji net nėra lietuvė, bet ėmėsi šio darbo, padėdama savo draugams įgyvendinti jų idėją. Pristatymo metu kalbėjo A. Markus ir P. Glemža, kurie taip pat daug prisidėjo prie knygos, suteikę daug informacijos apie „Nemuno" ir „Mindaugo" draugijų istoriją.

„Mindaugo" draugijos choras padainavo „Daug daug dainelių", „Marija, Marija" ir „Kur bėga Šešupė", kalbėjo Lietuvos ambasados atstovas inž. A. Rastauskas, kuris taip pat pateikė daug informacijos reikalingos knygos išleidimui. Keletą žodžių tarė ir rašytojas prof. Tito Narosky, kuris buvo nuoširdus J. Klimaičio jaunystės draugas. Savo kalboje žmogaus laisvę jis palygino su paukščio gyvenimu: lizdo krovimu, čiulbėjimu bei skrydžiu, kartu atjausdamas lietuvius ir žinodamas jų likimus, nes jaunystę pats praleido tarp lietuvių (kai jo tėvelis atvažiavo į Argentiną, jam buvo šešiolika metų). Rašytojas parašė ir knygos įvadinį žodį.

Pristatymo metu, žinoma, išgirdome ir knygos autorius. Ona Semenas pasakojo apie pirmuosius knygos rengimo žingsnius, draugų pagalbą, apsilankymus pas tautiečius renkant informaciją ir nuotraukas. S. Borba Klimaitienė išreiškė padėką visiems, prisidėjusiems prie knygos išleidimo. J. Klimaitis visiems išsakė didelį ačiū, prisimindamas savo motiną, tėvelį ir krikšto tėvą, kurie nuo mažens įkvėpė jam lietuviškos dvasios. Būdamas už tai dėkingas, į kiekvieną knygos puslapį įdėjo daug šilumos ir lietuviškos pagarbos bei jausmo, todėl ir knyga susideda iš dviejų dalių: pirmoji – per 400 Berissa miesto lietuvių šeimų biografiniai pasakojimai; antroji – informacija apie asmeniškus rūpesčius ir išgyvenimus vyrų bei moterų, kuriems XX amžiaus pradžioje likimas lėmė apsigyventi ir sukurti šeimas, paliekant savo tėvynę, įsikurti svetur ir toliau tęsti savo gyvenimą sunkiomis ekonominėmis sąlygomis, kurti draugijas, ieškoti gerovės ir draugų lietuvių.

Programoje „Nemuno" ir „Mindaugo" draugijų šokių ansambliai parodė tautinius šokius, programą vedė F. Meschini – ispaniškai ir Irena Andrunačius – lietuviškai. Po programos susirinkome „Mindaugo" draugijos patalpose, kur kartu užkandžiavome ir kalbėjomės.

Abu knygos tomai yra labai kokybiškai parengti: juos sudaro 580 puslapių, kuriuose rasite 415 lietuvių šeimų biografijų, 372 anekdotus, 660 fotografijų, kurių daugelį reikėjo šiuolaikiškai pertvarkyti, „Nemuno" ir „Mindaugo" draugijų istoriją, geografines, politines ir socialines apybraižas, lietuvių tautos tradicijas, burtus, dainas, patarles, pasakas iš gausaus lietuviško repertuaro, vardus bei pavardes. Visa tai – 14 mėnesių nenuilstamo ir sąžiningo darbo vaisius.

Daug žmonių jau nėra gyvųjų tarpe, bet ši knyga liks ne vien prisiminimas sūnums, anūkams, proanūkiams, draugams. Tai didelis žingsnis ir istorinis pasakojimas ne tik apie lietuvius, bet ir apie kitų tautų imigrantus, kurie dėl įvairių priežasčių turėjo palikti savo tėvynę. Tai kilni idėja, kuri, ačiū Dievui, galėjo išsipildyti, todėl reiškiu didelę pagarbą visiems, kurie prie jos prisidėjo, bei Lietuvių fondui ir Maria H. Ferevičiui de Nouzeilles.

Juan Ignacio Fourment Kalvelis
Argentinos Lietuvių jaunimo sąjungos atstovas